

מבחן תושב"ע ה'תשע"ו הסברת מושגי היסוד במשנה

מפגשי הדרכה אזוריים במחוז
עריכה: הרב משה עמיאל
מדריך תושב"ע מחוזי יסודי חיפה

מתוך מפרט המבחן:

משנה

1. מבנה משנה: רישא, סיפא. כאמד"ט - להתייחס למקרים מורכבים כאשר יש מקרה ראשי ומתוכו מסתעפות אפשרויות [המניח את הכד ... ושברה - פטור ואם הוזק - בעל החבית חייב]
2. מושגי בסיס (מושגים כלליים):
אין חוששין- אין ספק הלכתי [פסחים א, ב]; לא יצא ידי חובה [פסחים י, ה]; רשות הרבים [בבא קמא ג, א].
3. מושגי תוכן חשובים:
חמץ [פסחים א, א]; בדיקת חמץ [פסחים א, א]; נזק [בבא קמא ח, א]; צער [בבא קמא ח, א]; ריפוי [בבא קמא ח, א]; שבת [בבא קמא ח, א]; בושת [בבא קמא ח, א].
4. לשון חכמים:

הפירוש	המילים ¹
ליל	אור ל [פסחים א, א]
מפני	על שום [פסחים י, ה]
מי ש...	כל ש... [פסחים י, ה]
לכן	לפיכך [פסחים י, ה]
פוגע בגופו של חברו וגורם לו נזק	חובל [בבא קמא ח, א]
עיוור	סומא [בבא קמא ח, א]
פצע	חבורה [בבא קמא ח, א]
מעריכים	אומדין [בבא קמא ח, א]
בגלל	מחמת [בבא קמא ח, א]
כספו	ממונו [בבא קמא ח, ז]

הפירוש	המילים ²
בבוקר	שחרית [פסחים א, ג]
בכוונה	במתכוון [פסחים ג, א]
מחשיבים אותו	רואין אותו כאילו [בבא קמא ח: א, ו]
ממון	דמי/דמים [בבא קמא ח, א]

הבהרות ומושגי יסוד:

משנה

1. מבנה משנה:

רישא, סיפא:

ביטויים מרכזיים למבנה המשנה, המקובלים בלשון חכמים.

(1) רישא = ראש, התחלה – כינוי לחלק הראשון בתוכן המשנה.

(2) סיפא – סוף, סיום – כינוי לחלק השני (האחרון) בתוכן המשנה.

כאמד"ט:

¹ המילים והביטויים בעמודה זו אינם מצויים בשימוש נפוץ בעברית בת ימינו ויתכן ואינם מוכרים לתלמידים.
² המילים והביטויים בעמודה זו מצויים בשימוש בעברית בת ימינו במשמעות שונה ממשמעותם בלשון חז"ל

סימן מוסכם בהוראת המשנה, המחלק את המשנה ע"פ 5 נתונים: כ-ותרת, א-ומר, מ-קרה, ד-ין, ט-עם. הנחיית המפמ"ר לתושב"ע הרב יהודה זולדן: להתייחס למקרים מורכבים, כאשר יש מקרה ראשי ומתוכו מסתעפות אפשרויות. לדוגמא המשנה במסכת בבא קמא: "המניח את הכד ... ושברה – פטור, ואם הוזק - בעל החבית חייב".

- (1) **כותרת** – לפעמים היא נזכרת בנוסח המשנה בתחילתה, אך איננה נמצאת בכל משנה.
- (2) **אומר** – דעת החכם שבוודאי קיים בכל משנה. נבחין בין אומר מפורש לבין אומר-לא מפורש: אומר מפורש: שם החכם במשנה שזכר במפורש. נשים לב, שפעמים לשון המשנה לפתוח בשם האומר (רבי יהודה אומר...), ופעמים לשון המשנה לסיים בשם האומר (... אלו דברי רבי יהודה). אומר שאינו מפורש: כאשר שם החכם אינו נזכר במפורש. במקרה זה, מכנים את האומר בתואר הכללי של חכמי המשנה בשם "תנא". כינוי זה נקבע בהתאם למיקום הדעה במהלך המשנה: דעה ראשונה – תנא קמא (ת"ק. תנא ראשון), דעה שניה – תנא מציעא (ת"מ. תנא אמצעי), דעה אחרונה – תנא בתרא (ת"ב. תנא אחרון).
- נשים לב! לכלל בניסוח שם האומר, המזהה אם החכם מביע דעה או מוסיף על דעה קודמת, או שהוא בא לחלוק עליה:

"פלוני אומר" - כאשר שם החכם מופיע

פלוני אומר - אם מובא שם חכם לפני המילה "אומר", זה סימן שהחכם חולק על הדעה שנאמרה קודם לכן. אבל אם כתוב "אמר פלוני", בדרך כלל סימן הוא שהחכם לא בא לחלוק על הדעה שנאמרה קודם לכן. לפעמים מובאים שניים או שלושה אומרים – והם לא בהכרח חולקים. לפעמים הם מוסיפים ביאור או עניין לדין הנאמר במשנה.

(3) **מקרה** - המקרה הוא המצב בו עוסקת המשנה – פעמים מדובר ממש ב'מקרה' בלשון שלנו, ובפעמים אחרות מדובר בזמן או באדם שבו עוסקת המשנה, או בתנאי שבו תלוי הדין

(4) **דין** - הדין מסביר 'כיצד יש לנהוג' במקרה הנזכר במשנה. לפעמים הדין מזוהה ע"י מלת פתיחה המתאימה לדין, כגון: טהור / טמא. כשר / פסול. פטור / חייב. יצא / לא יצא.

(5) **טעם** - הטעם הוא הסבר לדין הנזכר במשנה. **הטעם** יופיע רק אם המשנה מסבירה את עצמה. ופעמים שהטעם איננו מופיע. הטעם מובא בדרך כלל בסמוך ובהמשך לדין. לפעמים הטעם מזוהה ע"י מלת פתיחה המתאימה לטעם, כגון: שנאמר, תלמוד לומר, מפני, שמא. אמנם, בהרבה משניות הטעם לא מובא. חשוב שהתלמידים ידעו כי יש טעם לדין רק שאיננו מפורש בנוסח המשנה, והוא יכול להילמד בסוגיית הגמ' או בדברי חכמים.

2. מושגי בסיס (מושגים כלליים):

אין חוששין - אין ספק הלכתי במקרה הנדון [פסחים א, ב]:

אין חוששין שְמָא גְרָרָה חֲלָדָה מִבֵּית לְבֵית וּמִמְקוֹם לְמִקוֹם,

דָּאם כּוֹ, מַחְצֵר לְחָצֵר וּמַעִיר לְעִיר, אֵין לְדָבָר סוּף:

לא יצא ידי חובה – לא קיים את המצווה / ההלכה [פסחים י, ה]

רְבֵן גְּמִילָאֵל הִיא אֹמֵר: כָּל שְׁלֵא אָמַר שְׁלֵשָׁה דְבָרִים אֱלוּ בְּפִסְחָ, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ.

רשות הרבים – מקום ציבורי [בבא קמא ג, א].

הַמְנִיחַ אֶת הַכֹּד בְּרִשׁוֹת הַרְבִּים וּבָא אַחַר וְנִתְקַל בָּהּ וּשְׁבָרָה, פְּטוּר.

3. מושגי תוכן חשובים:

מסכת פסחים: אור לארבעה עשר, בודקין את החמץ לאור הנר.

חמץ – קמח (או גרעין) מאחד מחמשת מיני דגן, שבא במגע עם מים, ושהה "כדי חימוץ". הגדרת הזמן של "כדי חימוץ" בתנאים רגילים היא של מזג אוויר הוא 18 דק' (בחום הזמן יתקצר, ובקור יתארך, בהתאם) [פסחים א, א]

בדיקת חמץ [פסחים א, א] – מצווה מדברי חכמים לבדוק בערב פסח כל מקום שבו השתמשנו בחמץ, ויש חשש שמא נותר בו חמץ.

מסכת בבא קמא:

החובל בחברו חייב עליו משום חמשה דברים, בנזק, בצער, ברפוי, בשבת, ובבשת.

נזק [בבא קמא ח, א]

צער [בבא קמא ח, א]

רפוי [בבא קמא ח, א]

שבת [בבא קמא ח, א]

בושת [בבא קמא ח, א].

- חמשה מיני פגיעה באדם בעקבות נזק בגופו או בחפציו [=ממונו]. המזיק בגוף אדם נקרא בלשון המשנה "חובל", והוא מתחייב בחמשה תשלומים עבור חמש מיני הפגיעה שנגרמו לנפגע בחבלה זו.

יש "ארבעה תשלומים", והם: צער, רפוי, שבת ובושת – שהמזיק משלם לנפגע על פגיעה בגופו. ויש עוד "תשלומי נזק" שהנפגע משלם על פגיעה ממונית.

כאשר הפגיעה היא גם בגוף וגם בממונו – התשלומים נקראים בשם כולל "חמשה תשלומים".

4. לשון חכמים:

הפירוש	המילים
ליל שלפני	אור ל... [פסחים א, א]
מפני	על שום [פסחים י, ה]
מי ש...	כל ש... [פסחים י, ה]
לכן	לפיכך [פסחים י, ה]
פוגע בגופו של חברו וגורם לו נזק	חובל [בבא קמא ח, א]
עיוור	סומא [בבא קמא ח, א]
פצע	חבורה [בבא קמא ח, א]
מעריכים	אומדין [בבא קמא ח, א]
בגלל	מחמת [בבא קמא ח, א]
כספו	ממונו [בבא קמא ח, ז]

הפירוש	המילים
בבוקר	שחרית [פסחים א, ג]
בכוונה	במתכוון [פסחים ג, א]
מחשיבים אותו ש...	רואין אותו כאילו [בבא קמא ח: א, ו]
ממון	דמי/דמים [בבא קמא ח, א]

בהצלחה.